

En annan Kafka nackar på porten

ett brev som aldrig nådde sin adressat ger en ny bild
en av seklets stora författare. Nils Granberg har läst det.

I början av 1919 skrev Franz Kafka vid 35 års ålder ett mycket långt brev till sin far. Det postades aldrig, utan förbehölls en trängre krets av syskon och nära förtrogna, däribland Max Brod, förvaltaren av Kafkas litterära kvarlämning. Brod hade länge närapå monopol på utlojningen av Kafka och återgav i sent 30-tal delar av brevet i en nyttig men häpnadsväckande okritisk biografi. Vid det laget hade festföreläsare avlidit.

Modern forskning har sökt återställa brevet: ursprungligt skick och det är en sån tysk textkritisk utgåva som översättarna Hans Blomqvist och Erik Ågren utgav från *Brevet till fadern*. I en längre essä sätts brevet in i sitt historiska och sociala sammanhang.

Anklagelseakt mot uppfostringsmetoder

Jag har aldrig förstått dem som vägrar låta en författares livs-erfarenheter belysa och förklara hans diktade värld. Man behöver ju inte bli närsynt fantasiföls eller nyckelhålittande för att man accepterar det faktum att en människas personlighet och identitet formas mycket tidigt i livet. Detta är också Kafkas egen tes i brevet, en anklagelseakt mot faderns uppfostringsmetoder och en försvarslinje för sin egen alltför stora känslighet. Kafka framhåller noga för fadern att denne aldrig gett honom stryk, men att han hotat att göra det.

Det gjorde mig skräckslagen att höra Dig säga exempelvis 'jag ska sprätta upp dig som en fisk', trots att jag visste att Dina ord inte skulle följas av handling (som barn visste jag det förstås inte). I lika skräckslagen blev man när Du vrålade sprang runt för att få tag i en tydligen var det inte på allvar, men Du latsades i alla fall att Du ville det och mor till slut fick 'rädda' en. An en gång hade Du av ren nåd låtit mig behålla livshanken - så upplattade jag det åtminstone som barn - och mitt fortsatta liv framstod som en oförtjänt gava från Dig.

Till minnen av det här slaget bör man förhålla sig skeptisk. De är efterhandskonstruktioner och de skapas i samma ögonblick de berättas, vilket inte hindrar att de upplevs som sanna. Deras uppgift är att ställa det egna livet i ett förklarande ljus: Det förlutna och det närvarande förklarar varandra, allt stämmer. Om detta är Kafka medveten. Han skriver att fadern inte gjort honom till den han är, utan bara förstärkt egenskaper som redan fanns hos honom.

Men lite oklar är han. I citatet ovan säger han att han både trodde och inte trodde på faderns avsikt att sprätta upp honom. Detsamma säger han om jakten runt lördet, då modern räddar livshanken på honom. Fakta är dock att pojken Franz aldrig agades, en ovanlig omständighet i det sena 1800-talets Böhmen. I brevet skriver Kafka också att han inte kan påminna sig att fadern nånsin riktat okvädsord mot honom personligen. Nej, den objektiva sanningshalten i barndomsminnen är minimal.

Ändå behöver man inte betvivla att Kafkas träsiga identitet, hans brist på självförtroende, hans obeslutsamhet och känsla av att vara utan värde har rötter i hans barndom. Som äldsta barn och enda pojke var han förutbestämd att följa i faderns fotspår och överta hans affärsverksamhet. Han var som liten en ängel att pjoska med och skämma bort. Sen krockar han med verkligheten: Kravet att hjälpa till i butiken i vilken galanta varor sålufördes och bemöta tråkande kunder och ilska anställda var en straffdom.

Familjen Kafkas välstånd ökade snabbt under Franz ungdom. Fadern hade sen tidiga pojkar arbetat. Han släpade runt en kärva och levererade varor, blev senare gatuförsäljare och gårdfarihandlare, gjorde militär karriär och slutade som plutonchef. Väl inflyttad i Prag

Roman

Franz Kafka
Brevet till fadern
Den försvunne
Öv: Hans Blomqvist
och Erik Ågren
Bakåll, 1998

kunde han snart överta en butik, griffa sig ett par snapp uppåt (hustrun kom från en borgerlig och bildad miljö) och hela tiden expandera. En *self-made man* som gärna underhöll hustru och växande barnaskara med utståndna lidanden och egen tuffhet.

Om sin far säger Kafka att han ofta ömkade sig och skällde högljutt på allt och alla och därvid använde ett rätt språk. Vid middagsbordet kritiserade han andras bordsskick, men smackade själv högt och drällde matrester på golvet. Max Brod beskriver honom som en till det yttre imponerande man, stor och bredaxlad. Den spenslige Kafka verkar - som ett slags självförsvar - ha uppfattat faderns fysiska påtaglighet som skrämmande och kanske en smula fränstötande. Det tycktes honom omöjligt att bli som fadern, att axlajdennes blytunga mantel.

Hur uppfattade pojken det? Kafka synes härleda sin skuld-känsla, sin outträcklighet och livsoduglighet ur barnets övertygelse att han svikit fadern. Som vuxen låter han denna känsla ta sig uttryck ömsom i hat, ömsom i böner om kärlek. Men han är oemottaglig för det senare och kan inte godta faderns stolt-het över honom.

Din stolthet som far och Din okunnighet om mitt verkliga liv har i kombination med de slutsatser Du dragit av min fysiska svaghet alltid inget Dig föreställningen att jag är ovanligt flitig. Ingenting har jag som barn ständigt lärt och övergick senare i livet till att ständigt skriva. Det stämmer inte alla.

Kafka hävdar att han läste lite och inget lärde men att han, medelmåttan, ändå hankade sig igenom skolan tack vare att familjen satsade mycket tid och pengar på honom. Att Kafka i själva verket tillhörde de bästa eleverna och utan problem blev juris doktor (motsvarar en jur kand) och avancerade i försäkringsbolaget han arbetade i är i dag allmänt känt.

Vid tidpunkten för brevet till fadern hade Kafka publicerat fem volymer och hade en del otryckt liggende. Det är mycket med tanke på att han också hade ett borgerligt yrke. Han klamrar sig fast vid skrivandet, det är hans livsboj, men tenderar samtidigt att bagatellisera det. Han, som bor hemma långt efter fyllda 30, högläser ur sina verk för föräldrarna, ger fadern exemplar av varje ny bok och klagar i brevet över att de mottas nonchalant ("Lägg den på mitt nattduksbord"). Det fanns nog inget svar som hade varit tillfyllt för Kafka.

Försvunnen i Amerika

Dessutom var fadern inte boksynt och sonens litterära teknik var och är originell. Undrar om fadern, som mottagit *Förvandlingen*, nånsin läste om den unge handelsresanden Gregor Samsa som vaknar i föräldrahemmet en morgon och finner sig förvandlad till en skalbagge och knappt kan ta sig ur sängen medan farsan bultar på dörr och skäller? Visst är det sant som Kafka skriver i brevet: att hans "författarskap handlade om Dig, där klagade jag bara över det som jag inte kunde få klaga över vid Ditt bröst".

Om man vill kan man naturligtvis läsa romanen *Den försvunne* (längre användes Brods titel *Amerika*) som en sons kommentar till familjeliv och kärlek. Vi möter den 16-åriga Karl Rossman som av föräldrarna förvisats till USA, sedan en av familjens tjänsteflickor förfört honom (inte tvärtom, inte hos Kafka). I New York tas han om hand av en slösande generös morbror, men kastas ut då han inte visar hundlik tacksamhet.

Det är en uppskruvad och slängig berättelse för att vara av Kafka, han lär ha haft Dickens romaner som förebild. En sån litterär ekvation är svår att knäcka. Dickens litterära värld strävar efter harmoni och när den, så icke hos Kafka: Hans värld är absurd, berövad mening.

nför aggression

Ser vi på uppladdningen i Persiska viken blir det lätt att hålla med Ehrenreich när hon säger att det mesta i kriget består av förberedelser för strid: Organisation av transporter, uppbyggandet av förråd, drill, träning. När krig väljs av en part är det något som motparten inte valt. Denna har blivit påprackad kriget.

En predator från savannerna

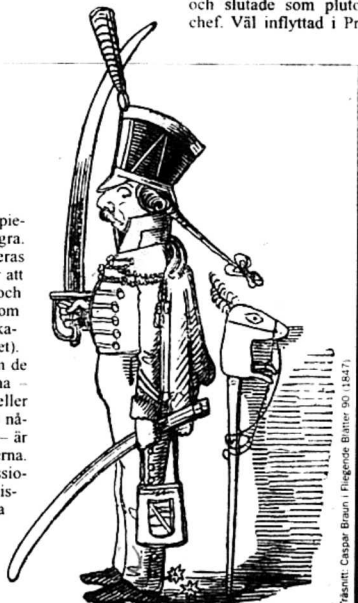
Problemet är att båda parter ofta säger samma sak: Det var du som började. Fortsätter man i sandlådestilen konstaterar man att kriget är en varelse som slukar oss. En jättelik predator som vi trodde att vi besegrat på savannerna för länge sen.

Antikrigsdemonstranter som attackerar generaler och ledare för det

militärindustriella komplexet kopierar ofta dem som de vill besegra. Ehrenreich ådrar sig säkert deras onåd när hon, med rätta, hävdar att de tänker suddigt moralistiskt och hemfaller åt serietidningsteorier om krigets orsaker (en produkt av kapitalistiskt tänkande, testosteronet).

De skulle dock få godkänt om de medgav att antikrigspassionerna - ädla ting såsom mod, altruism eller en mystisk känsla av att tillhöra något som är större än oss själva - är av samma art som krigspassionerna. Tragiskt bara att dessa höga passioner blivit så snedvridna under historiens gång. Vi kan dock trösta oss med att det finns gott om kapitalistiska och mansdominerade kulturer som varit fredliga. Inuiterna är ett exempel.

OLAV WISTRÖM

Teckning: Caspar Braun i Fliegende Blätter 90 (1847).